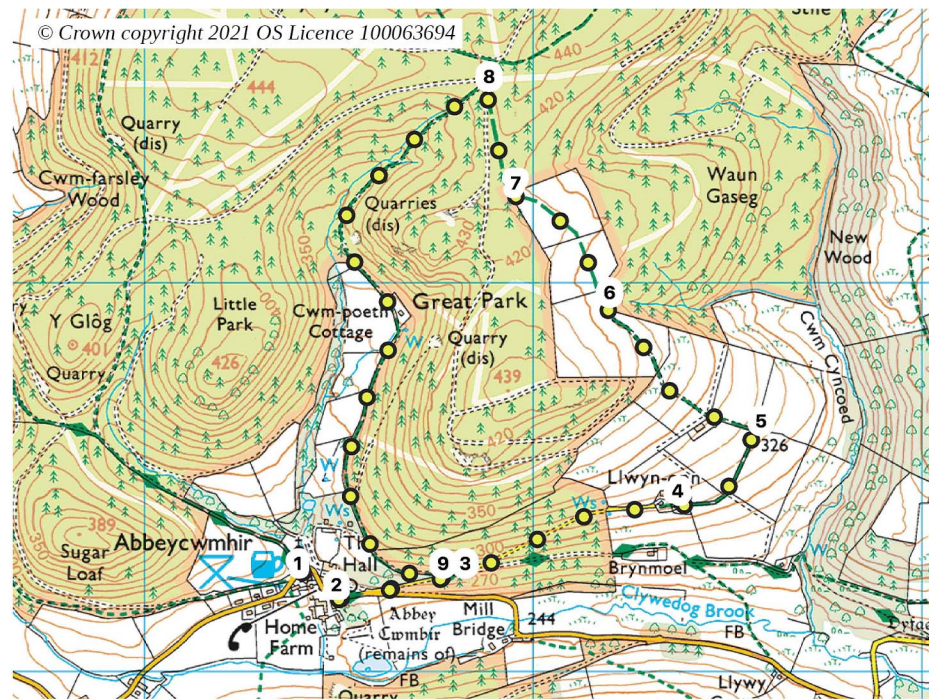


Abbey Cwmhir Heritage Trust

Ymddiriedolaeth Treftadaeth Abaty Cwmhir

# Tro Gerdded Treftadaeth Gymunedol Parc Mawr Tir fferm, coedwigaeth a golygfeydd ysblennydd



**Dechrau:** Dechreuwch wrth yr hysbysfwrdd wrth ymyl lawnt y pentref.



(what3words = satin.foster.directors)

**Anhawster:** Cymedrol.

**Pellter:** 6.9 cilomedr 4.3 milltir.

**Hyd:** Tua 2 awr.

**Credir bod y Parc Mawr wedi bod yn barc ceirw yn y canol oesoedd, o bosibl yn rhagflaenu'r abaty a sefydlwyd ym 1176. Yn dilyn goresgyniad a choncwest y Normaniaid, roedd Cwmhir yn rhan o Arglwyddiaeth Marcher Maelienydd. Perthynai Arglwyddiaeth Maelienydd i Mortimers Wigmore. Mae dogfen sydd wedi goroesi yn nodi bod dynion Maelienydd wedi talu swm mawr o arian am y fraint o hela yn yr ardal, gan gynnwys dros dir yn perthyn i Abaty Cwmhir. Yn guddiedig gan isdyfiant yn yr ardal goediog mae sylfeini'r 'Deer Shed'. Efallai fod hwn wedi bod yn gyfriffa hela yn wreiddiol ac yn ddiweddarach fel man lle paratowyd y ceirw ar gyfer y bwrdd.**

**1.** Gyda'r Hysbysfwrdd y tu ôl i chi ewch ar ffordd y pentref heibio i Fwthyn Croes ac Eglwys y Santes Fair ar eich chwith a'r Undeb Hapus ar eich ochr dde.

**Bwthyn Croes a adeiladwyd ym 1858 oedd yr ysgol gyntaf yn Abbeycwmhir. Dywedir i'r plant wneud gormod o sŵn i'r Neuadd, a oedd yn agos ac felly ym 1868 cafodd yr ysgol ei hadleoli i adeilad newydd tua 200 llath ar hyd y ffordd allan o'r pentref. Yna daeth yr ysgol yn olchfa i'r Neuadd. Mae'n dal i gael ei adnabod yn y pentref fel 'Yr olchfa'.**

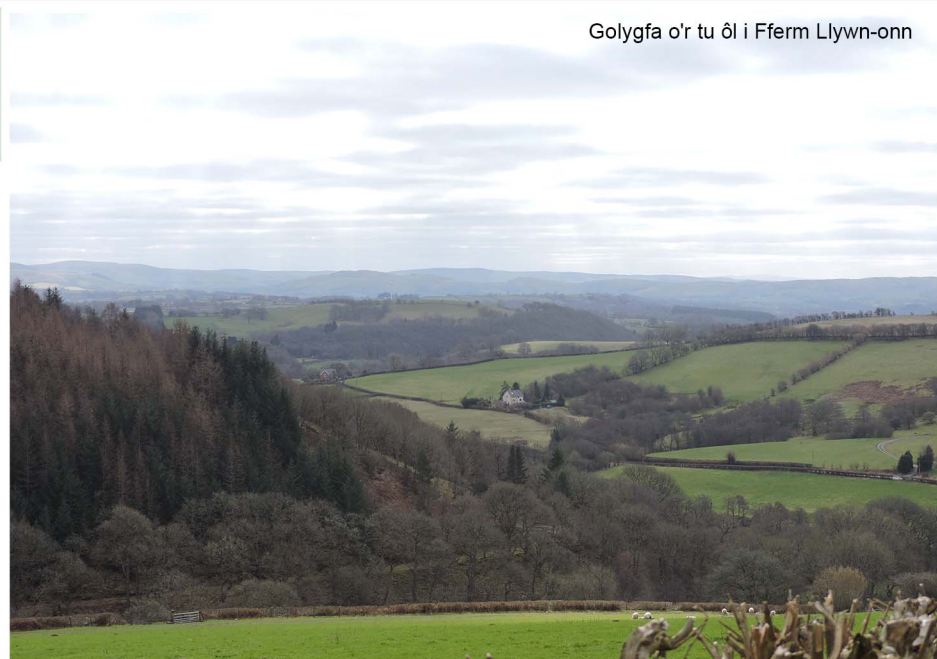
**Adeiladwyd Eglwys y Santes Fair gan y teulu Philips ym 1866 ac mae wedi'i modelu ar eglwys arddull Gothig yn Llydaw. Ar bob ochr i'r fynwent mae coeden ywen fawr, hynafol, credir bod y rhain yn fwy na 1100 oed.**

**Mae'r Undeb Hapus wedi gwasanaethu fel tafarn y pentref ers dros 200 mlynedd. Wrth ymyl yr Undeb Hapus bu siop a swyddfa bost y pentref.**

**2.** Parhewch ar brif ffordd y pentref gan fynd heibio Home Farm ar y dde i chi nes i chi gyrraedd gatiâu'r Neuadd. Dilynwch y lôn ar eich chwith ag arwydd i Fwthyn yr Ardd ac Ysgubor Golygfa y Cwm.

**3.** Wrth i chi fynd i fyny'r lôn hon byddwch chi'n dod i gyffordd â thri opsiwn. Anwybyddwch yr un ar y chwith sy'n mynd â chi i Fwthyn yr Ardd a'r un i'r dde (Ffordd Glyndwr) ond ewch ymlaen i fyny'r allt ar y ffordd darmac a fydd yn mynd â chi i Fferm Llywn Onn.

Golygfa o'r tu ôl i Fferm Llywn-onn



**Mae Llwyn Onn ger safle fferm gynnar, tua 1840, yn dangos fferm fach yma, wedi'i gosod mewn cae o'r enw Llwyn Onn. Adeiladwyd y fferm bresennol gan Ystâd Philips tua 1850, un o bum ffermdy o ddyluniad tebyg, a adeiladwyd fel rhan o raglen gwella amaethyddol. Roedd y tŷ, a newidiwyd yn ddiweddar, yn anarferol gan fod yr holl ffenestri yn y talcennau. Gyferbyn â'r tŷ saif enghraifft dda iawn o ysgubor o ganol y bedwaredd ganrif ar bymtheg, a adferwyd yn ddiweddar ac sydd bellach yn llety gwyliau.**

**4.** Cerddwch trwy fuarth fferm Lywn Onn gan fynd ar y lôn rhwng y ddau adeilad gan fynd trwy giât pum bar. (Sylwch fod hyn yn mynd â chi ychydig oddi wrth y Llwybr Cyhoeddus os ydych chi'n dilyn map). Dilynwch y llwybr siâl i'r dde (bydd yr ysgubor wedi'i haddasu a llinell fens ar eich ochr dde a'r adeilad tu allan ar eich chwith).

**5.** Cadwch ar y llwybr hwn nes i chi gyrraedd giât pum bar (CSP ag arwydd a ffordd ffrwyn). Ewch trwy'r giât hon a throwch i'r chwith gan ddilyn llinell y ffens. Dilynwch y llwybr gan fynd yn raddol i fyny, byddwch chi'n mynd trwy sawl giât pum bar.

**6.** Ewch heibio chwarel ar eich chwith a mynd trwy'r bwlch yn llinell y ffens lle dylai giât fod. Ar y pwynt hwn nid yw'n glir i ble'r ydych chi'n mynd ond ewch i fyny'r bryn tuag at y bwlch yn y coed (am 11 o'r gloch).

Edrychwch y tu ôl am olygfeydd ysblennydd.

**7.** Ewch trwy'r giât yn y gornel chwith uchaf, (nid yw y giât gyntaf ar y chwith). Cyn gynted ag y byddwch yn mynd trwy'r giât hon fe welwch bedwar llwybr. Dilynwch y 3ydd llwybr ar y dde am 1 o'r gloch sy'n cael ei dorri trwy'r llwyni. Dilynwch y llwybr hwn yr holl ffordd i'r diwedd a throwch i'r chwith ar Ffordd Coedwigaeth.

**Wrth gyrraedd Ffordd y Goedwigaeth edrychwch i'r dde lle byddwch yn gweld clawdd a llwybr isel yn diflannu i'r blanhigfa. Yn debygol mae hon yn ffin o'r parc ceirw. Dywedwyd bod cylchedd y parc yn saith milltir, wedi'i amgáu gan lannau a ffosydd ac oedd â ffens bren ar eu pennau yn wreiddiol.**



Golygfa o ben y bryn

**8.** Yn fuan iawn fe ddewch at gyffordd y ffordd goedwigaeth. Cymerwch yr ail droad i'r chwith (wedi'i farcio ar y ffordd) ac ewch i lawr y bryn gan ddilyn y llwybr Gall hyn fod yn wlychu a llithrig dan draed. Daliwch i ddilyn y llwybr hwn nes i chi ddod i gyffordd-ti naturiol gyda Bwthyn Cwmpoeth ar eich chwith. Cadwch i'r dde gan ddilyn llinell y ffens gan fynd i lawr y bryn. Byddwch yn mynd heibio gerddi Bwthyn yr Ardd, a cherddi Y Neuadd a gallwch weld Eglwys y Santes Fair yn y pellter ar eich ochr dde.

**Y Neuadd: Yn y 1820au adeiladodd Thomas Wilson dŷ ar safle'r adeilad a welwn heddiw. Cliriodd dir yr abaty i greu adfail rhamantus. Roedd cynnydd da yn cael ei wneud gyda'r tŷ ac ailddatblygu'r ffermydd pan aeth Wilson yn fethdalwr. Mae tŷ Wilson wedi'i guddio nawr yng nghraidd y tŷ presennol a helaethwyd yn fawr gan y Philips yn y 1860au. Roedd Francis Philips yn berchennog melin gotwm ac ym 1837 cafodd 3,500 erw o dir a oedd ar werth o amgylch Abbeycwmhir.**

Cadwch at y llwybr gan fynd i lawr yr allt i'r chwith PEIDIWCH â chymryd y lôn breifat ar y dde sy'n arwain at Fwthyn yr Ardd.

**Bwthyn yr Ardd yw lle'r oedd y prif arddwr yn y Neuadd yn byw yn y hen amser.**

**9.** Ar waelod y lôn trowch i'r dde i lawr tuag at gatiâu'r Neuadd. Trowch i'r dde i brif ffordd y pentref ac ewch yn ôl i Lawnt y Pentref a Hysbysfwrdd.

Dylid cymryd gofal wrth gerdded yng nghefn gwlad. Dilynwch y Cod Cefn Gwlad, cadwch gŵn ar dennyn, yn enwedig ger stoc pori a pharchwch eiddo a phreifatrwydd pobl. Mae ein teithiau cerdded yn serth ac anwastad mewn mannau a gall y rhain ddod yn heriol o ganlyniad i dywydd garw. Mae gweithrediadau coedwigaeth yn digwydd o bryd i'w gilydd mewn coetiroedd felly cofiwch arsylwi ar yr holl hysbysiadau coedwigaeth. Fe'ch cynghorir bod esgidiau a dillad priodol yn cael eu gwisgo ar ein teithiau cerdded a bod ystyriaeth bob amser yn cael ei rhoi i faterion diogelwch.

Er bod yr Ymddiriedolaeth wedi ymchwilio i'r holl lwybrau ar gyfer y canllawiau hyn, ni ellir derbyn unrhyw gyfrifoldeb am unrhyw amgylchiadau annisgwyl y deuir ar eu traws. Fodd bynnag, byddem yn gwerthfawrogi unrhyw wybodaeth am newidiadau sylweddol neu unrhyw broblemau a gafwyd. cwmhirabbey@gmail.com

Hawlfraint Ymddiriedolaeth Treftadaeth Abbey Cwmhir www.abbeycwmhir.org